

NEOLOGISME LATINO-ROMANICE ÎN *BIBLIA DE LA BLAJ*

Nadia OBROCEA

(Universitatea de Vest din Timișoara)

Transilvania secolului al XVIII-lea, precum și Moldova și Muntenia sfârșitului secolului al XVIII-lea și începutului secolului al XIX-lea se caracterizează printr-un amplu proces de orientare a societății, a culturii și a limbii române spre latinitatea și romanitatea Occidentului european. Acest proces a fost numit de Sextil Pușcariu „reromanizare”¹ și de Alexandru Niculescu „occidentalizare romanică”². „Occidentalizarea desemnează un vast fenomen cultural conștient, cu un consecvent program lingvistic, desfășurat, aproape simultan, dar paralel, în Transilvania din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Moldova ultimelor decenii ale aceluiași secol și în Muntenia, mai ales după 1821-1825. Acest proces creează în română un fel de «bilingvism (cultural) conștient» de tipul acelei *bilinguità consapevole* descrise de G. Devoto, *Profilo di storia d'Italia*, pentru italiana literară din secolele XII-XIV”³.

În cadrul procesului de occidentalizare romanică, trebuie reținută activitatea susținută în Transilvania de către reprezentanții Școlii Ardelene.

¹ Sextil Pușcariu, *Limba română. I. Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, Regele „Carol I”, 1940, p. 375: „Neologismul de origine latină sau neolatină a produs o reromanizare a limbii noastre, îmbogățind-o cu un număr de elemente romanice, care umpleau golurile iscate prin uzarea firească și pierderea cuvintelor strămoșești, în locul cărora se introduseseră vorbe străine”.

² Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 2. Contribuții socio-culturale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

³ *Ibidem*, p. 6.

Activitatea Școlii Ardelene a fost fundamentală pentru realizarea culturii române moderne și pentru constituirea limbii române literare: „Fiind posesorii unor vaste și temeinice cunoștințe filologice, reprezentanții Școlii Ardelene și-au pus pentru prima dată în mod deliberat, problema creării limbii literare. [...] Astfel, ei și-au dat seama de faptul că modernizarea limbii române literare nu se putea face în afara contactului cu limba latină și cu limbile romanice *surori*”⁴.

Un aspect lingvistic important al occidentalizării îl reprezintă problema îmbogățirii limbii și atitudinea față de neologisme a Școlii Ardeleane. Reprezentanții Școlii Ardelene, pentru care îmbogățirea limbii era o problemă acută, au aplicat diferite procedee de îmbogățire (împrumut, derivare, calc etc.).

Atitudinea față de neologisme a reprezentanților Școlii Ardelene era moderată, adecvată, necesară. Introducerea elementelor lexicale noi era realizată, în special, în domeniul terminologiei științifice, tehnice și filozofice, rar în vorbire sau în alte tipuri de texte.

În următoarele pagini, se va urmări modul în care orientarea spre latinitate și romanitate s-a manifestat la nivelul limbajului religios. Pentru a ilustra acest fenomen, se va analiza lexicul *Bibliei* traduse de către un reprezentant al Școlii Ardelene, Samuil Micu-Clain. Se va putea observa astfel intensitatea cu care procesul occidentalizării romanice a influențat, în Transilvania, limba textului de factură religioasă.

Această analiză, bazându-se pe o investigație a lexicului biblic de origine latină, definește concepția despre lexic, cu toate problemele pe care acesta le implică (etimologie, neologie, derivare etc.) a traducătorului ei, Samuil Micu-Clain. Samuil Micu și ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene au acționat, în general, în sensul unui program comun, care le definea concepția despre problemele abordate. Dar, la un nivel mai profund, fiecare dintre ei a dezvoltat un program propriu care le-a configurat activitatea.

Cum subliniază Vasile D. Țâra, unul dintre obiectivele fundamentale ale Școlii Ardelene a fost emanciparea culturală a tuturor românilor. Această emancipare conține în program și traduceri realizate de acești cărturari⁵.

După Alexandru Niculescu, procesul de traducere în limba română, în secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, s-a desfășurat

⁴ Alexandru Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1971, p. 448.

⁵ Vasile D. Țâra, *Despre „reromanizarea” limbii române literare*, AUI, tom. XXVIII/XXIX, 1982/1983, p. 173.

cu o structură socio-culturală diferențiată regional. Cu toate acestea, traduceri religioase sunt numeroase în toate cele trei provincii, atât pentru greco-catolici, cât și pentru ortodocși. A existat chiar o importantă circulație a cărții, centrele culturale și tipografiile de la Buda, Brașov și Sibiu deschizându-se cărților din Muntenia și din Moldova⁶.

Epoca în care a fost tradusă *Biblia de la Blaj* este „perioada“ în care își are originea cultura română modernă și limba română modernă. Intelectualitatea românească, orientată spre difuzarea actului de cultură, utilizează instrumente precum literatura didactică și activitatea de traducere⁷.

Samuil Micu-Clain a tradus *Biblia sau Sfânta Scriptură* pe care a publicat-o în 1795. „După cărțile românești de la Râmnic, *Biblia de la Blaj* din 1795 marchează un alt moment important al cărții bisericești românești și al limbii române literare, acela de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, al fazei de tranziție spre limba română literară modernă“⁸.

Se poate remarca în lexicul *Bibliei de la Blaj* prezența mai multor neologisme de origine latino-romanică. Referitor la concepția despre neologisme a lui Samuil Micu-Clain, Werner Bahner a subliniat: „Caracteristică pentru concepția lingvistică și pentru limba lui Micu este însă o anumită rezervă față de folosirea neologismelor. Când lipseau în românește denumirile moderne corespunzătoare, Micu încerca, mai întâi, să le exprime cu mijloace lexicale ale limbii române, prin creații noi, calcuri, circumscieri sau prin cuvinte cu semnificație analogă. Numai atunci când nu erau posibile aceste soluții pentru denumirea obiectului respectiv, Micu recurgea la neologisme. Numai în această situație le considera justificate, dar trebuia să fie neapărat de origine greacă sau latină“⁹.

Una dintre observațiile reprezentanților Școlii Ardelene vizând limba română este sărăcia lexicului. Astfel, una dintre preocupările acestora este îmbogățirea vocabularului prin împrumuturi sau prin derivare. Aceste preocupări au fost realizate în activitatea lexicografică, dar și în traduceri, precum și în

⁶ Alexandru Niculescu, *op. cit.*, p. 50.

⁷ Vezi Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, în *Introducere la Școala Ardeleană*, vol. I-IV. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1983.

⁸ Dumitru Gh. Radu, *Cartea bisericească — factor de promovare a unității spirituale, lingvistice și culturale naționale și a poporului român*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCVII, 1979, nr. 3-4, p. 387.

⁹ Werner Bahner, *Problemele îmbogățirii lexicale în cadrul Școlii Ardelene raportate la mediul european din secolul al XVIII-lea*, în „Limba română”, XXVI, 1977, nr. 2, p. 196.

scrierile lor originale. Totuși, în operele lor, aceștia respectă principiul inteligibilității.

Samuil Micu joacă un rol important în popularizarea anumitor neologisme, introduse în limbă într-o epocă mai veche sau chiar în acea epocă.

„Limba scrierilor lui Micu, — afirmă Dimitrie Macrea — ca și a scrierilor lui Șincai, Maior și Cipariu este, în general, arhaică, îngreunată de adaosuri latinizante în vocabular și ortografie”¹⁰. Referitor la limba scrierilor religioase ale lui Micu, destinate poporului, Sextil Pușcariu¹¹ consideră că acesta păstrează tradiția limbii cărților noastre bisericești.

Concepția lui Samuil Micu despre neologisme este perfect ilustrată în traducerea *Bibliei*. Neologismele¹² din *Biblia de la Blaj* nu sunt foarte numeroase. Majoritatea dintre ele au o ocurență sau două, în text. În plus, trebuie precizat faptul că o parte dintre aceste neologisme există în texte religioase precedente (precum *Biblia de la București*). Prin urmare, nu toate neologismele folosite de Samuil Micu-Clain în *Biblia de la Blaj* reprezintă consecințe ale influenței (latino-romanice) corelate procesului de *reromanizare* sau *occidentalizare romanică*. Majoritatea au fost introduse în limbă într-o etapă mai veche și avuseseră o utilizare rară în vorbire și în texte.

Neologismul MIRIADĂ, de origine franceză *miriade*, apare în *Biblia de la Blaj*. După DLR și MDA, prima atestare a acestuia este în Ion Heliade-Rădulescu. Semnificația neologismului respectiv este explicată la subsolul textului: „Doazeci de mii de zeci de mii”.

B1795 „Și numărul ostașilor călăreți doao *miriade* de *miriade*; și au auzit numărul lor (Apocalipsa 9, 16)”.

Pentru a analiza prezența acestor neologisme în textul biblic, am introdus și variantele corespunzătoare din *Biblia de la București*. Această comparație a fost realizată pentru a urmări diferența dintre două stadii ale limbii române și modul în care occidentalizarea romanică a influențat limba *Bibliei*.

B1688 „Și numărul oștii călărimei — doazeci de mii de zeci de mii; și au auzit numărul lor”.

Miriadă s-a păstrat și în textele religioase din prezent, fiind utilizat foarte rar în alte tipuri de texte, și are conotația [Livresc].

¹⁰ Dimitrie Macrea, *Samuil Micu*, în „Limba română”, V, 1956, nr. 3, p. 14.

¹¹ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 373.

¹² Pentru toate neologismele au fost consultate următoarele dicționare: LB, DA, DLR, DN, MDN, MDA.

În activitatea de traducere, Samuil Micu a încercat să utilizeze lexicul deja existent în limbă, iar în cazul în care acesta nu era suficient, adecvat, a introdus neologisme sau a subliniat necesitatea introducerii și a normării acestora. În *Cuvânt înainte la Catehismul (cel mare)*, Samuil Micu își expune opinia cu privire la neologisme, opinie care e aplicată și în traducerea *Bibliei sau Sfintei Scripturi*. „[...] m-am sârguit, cât am putut, ca de la cuvintele și vorbele cele tocma românești, nici cum se nu me abat și depărtez, ci să le aleg, după cum pre unele locuri mai bine vorbesc românește de cât pre altele, precum am și făcut, sau pentru altă ceva, fără numai ca prin normă prin carea, după prea înaltă voie a chezaro-crăescului maiestat trăbue să se îndrepte toți oamenii, se se îndrepte și se se sporească și limba noastră, precum și a altor neamuri”¹³.

În elaborarea acestei traduceri, intenția lui Samuil Micu nu este de a perfecționa limba română, idee ce stă și la baza realizării gramaticii *Elementa linguae daco-romane sive valachicae*¹⁴.

Dimitrie Macrea precizează „Samuil Micu a căutat ca tipăriturile și scrierile sale religioase să fie cât mai pe înțelesul poporului, care era lipsit atunci de alte izvoare de învățătură. În prefața *Propovedanie*, Samuil Micu spune că ea nu este scrisă cu «măiestrie ritoricească, nici cu grai de vorbă înaltă și adâncă, ci mai de jos și mai prost (simplu), ca și cei proști să înțeleagă și să se folosească»¹⁵.

Există în *Biblia de la Blaj* o serie de neologisme care au fost atestate în texte destul de vechi (Cantemir etc.), dar nu în texte religioase.

BIBLIOTECĂ, provenit din fr. *bibliothèque*, lat. *biblioteca*.

B1795 „Iară împăratul au cercat despre acei doi oameni și i-au spânzurat, și au poruncit împăratul să puie deosebi în cartea cea de pomenire, carea era *biblioteca* împărătească, acest lucru bun al lui Mardoheu, întru laudă”.

B1688 „Și au poruncit împăratul să osebească întru pomenire întru cea împărătească *adunare de cărți*, pentru bunăvrea lui Mardoheu, întru laudă”.

Cuvântul *biblioteca* este utilizat și în *Cuvânt înainte la Sfânta Scriptură*: „Acesta scrie că împăratul Eghiptului, Ptolomeiu Filadelf, căutând tot felii de cărți de pretutindenea ca să-și împodobască *biblioteca* sa de la Alexandria, Dimitrie Falereu, pre carele-l puseară mai mare preste *biblioteca*, l-au îndemnat

¹³ Samuil Micu, în *Școala Ardeleană*, ed. cit., p. 34.

¹⁴ Gheorghe Șincai, în *Școala Ardeleană*, ed. cit., p. 9.

¹⁵ Dimitrie Macrea, *art. cit.*, p. 7.

să trimită la Eleazar, arhiereul jidovilor, solie de cinste cu cărți și cu daruri, ca să-i trimită Sfintele cărți la el, împreună cu bărbați înțelepți și învățați carii să le poată tălmăci în limba elinească¹⁶.

FAMILIE (< lat. *familia* și it. *famiglia*).

B1795 „Și s-au apropiat boiarii *familiilor* lui Galaad, al feciorului lui Mahir, al feciorului lui Manasi, din neamul fiilor lui Iosif, și au grăit înaintea lui Eleazar, preotului, și înaintea boiarilor căsilor *familiilor* lui Israil“. (Numere 36, 1); „Și de la jumătate din neamul lui Manase, Anarul și împregiururile lui, și Iemvlaanul și împregiururile lui, după *familiia* fiilor lui Caat, celor rămași“.
(2 Paralipomena 6, 70);

Este utilizat cuvântul *familie* pentru 1. „cămin“, „casă“, „ai casei“, 2. „descendență“, „viță“, „neam“. Neologismul *familie* de origine latină *familia* și italiană *famiglia* are drept corespondent în *Biblia de la București* — *moșie, neam, rudenie* etc.

B1795 „Și s-au apropiat boiarii *familiilor* lui Galaad, al feciorului lui Mahir, al feciorului lui Manasi, din neamul fiilor lui Iosif, și au grăit înaintea lui Eleazar, preotului, și înaintea boiarilor căsilor *familiilor* lui Israil.“ (Numere 36, 1); „Și de la jumătate din neamul lui Manase, Anarul și împregiururile lui, și Iemvlaanul și împregiururile lui, după *familiia* fiilor lui Caat, celor rămași“.
(2 Paralipomena 6, 70);

B1688 „Și să apropiară boiarii *moșiilor neamului* lui Galaad, feciorul lui Manasi, den fealiul fiilor lui Iosif, și grăiră înaintea lui Moisi și înaintea lui Eliazar preotul și înaintea boiarilor caselor *moșiilor* fiilor lui Izrail.“ (Numere 36, 1); „Și de la jumătate de fealiu a lui Manasi: pre Enir și pre împregiururile ei, și pre Ievlaam și pre împregiururile ei, *rudenii* fiilor lui Caath, celor rămași“.
(2 Paralipomena 6, 10);

MAHINĂ, din *fr.* *machine și germ.* *Maschine*.

B1795 „Și au tăbărat asupra sfințeniei zile multe, și au făcut acolo stări săgetătorilor și *mahini* și aruncătoare de foc și zvârlitoare de pietre și scorpionii, ca să zvârlească săgeți și praștii“.
(1 Macavei 6, 51-52);

B1688 „Și tăbărî asupra sfințeniei zile multe și au pus acolo stare de săgeți, și zvârlituri de pietri, și scorpionii, ca să zvârlească săgeți, și praștii“.

¹⁶ *Biblia de la Blaj*, 1795. Ediție jubiliară. Cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000, p. 27.

Neologismele *formă*, *patrie* apar în *Biblia de la Blaj*. Acestea există și în *Biblia de la București*, dar nu în toate contextele în care sunt prezente în *Biblia de la Blaj*. Aceste contexte în care neologismele *formă*, *patrie* etc. au alte echivalente în *Biblia de la București* subliniază meritul lui Samuil Micu de a impune anumite cuvinte (care nu fac neapărat parte din terminologia religioasă), în special împrumuturi, în texte și, mai ales, în texte religioase.

FORMĂ, din fr. *forme* și lat. *forma*.

B1795 „Și au făcut sfeășnice de aur după *forma* lor, și le-au pus în beserică, cinci de-a dreapta și cinci de-a stânga“. (2 Paralipomena 4, 7);

B1688 „Și au făcut luminătorii de cei de aur, 10, după *judcata* lor; și au pus în besearcă 5 den na dreapta și 5 den na stânga“.

PATRIE, de origine lat. *patria* și fr. *patrie*.

B1795 „Decât cei treizeci era mărit acesta, și la cei treizeci n-au ajuns; și I-au pus pre el David preste *patriia* sa“. (1 Paralipomena 11, 25);

B1688 „Și-l puse pre el David preste *părinteasca* lui“.

Față de corespondentele lor din *Biblia de la București* — *judcată*, *părintească* — *formă* și *patrie* aduc un plus de exactitate și de adecvare semantică.

Alte neologisme utilizate de Samuil Micu în traducere¹⁷ sunt:

ÎMPUTA, din lat. *imputo*, fr. *imputa*, it. *imputare*; UNICORN, de origine lat. *unicornus*, fr. *unicorn*, it. *unicorno*; SOȚIETATE, de origine lat. *societas*, -*atis*, fr. *société*, it. *società* etc.

Din categoria neologismelor care apar și în *Biblia de la Blaj* și în *Biblia de la București*, în aceleași contexte, amintim: DINAR, de origine fr. și ngr.; GANGRENĂ, de origine fr. *gangrène*, lat. *gangrena*, it. *cancrena*; IDROPICĂ din fr. *hidropique*; MATERIE, din lat. *materia*, fr. *matière*, it. *materia*, germ. *Materie*, rus., MUZICĂ, de origine lat. *musica*, it. *musica*, fr. *musique*, germ. *Musik*, magh. *muzsika*; PANTERĂ, provenit din fr. *panthère*; POMPĂ, din lat. *pompa*, fr. *pompe*, ngr.; SCEPTRU, din lat. *sceptrum*, fr. *sceptre*, it. *sceptre*, cf. ngr.; STEMĂ, din lat. *stemma*, fr. *stemma*, ngr., sl.

Din compararea textelor celor două versiuni ale *Bibliei* se poate constata faptul că diferența lexicală dintre ele este foarte mică. În unele cazuri, nu există

¹⁷ Într-o altă etapă a analizei acestor neologisme, trebuie investigată fonetica lor și rolul foneticii acestora în stabilirea etimologiei.

nicio diferență la nivelul lexicului. Acest fapt acționează în sensul unei continuități lexicale și a impunerii unui anumit lexic în „zona textului religios“.

Și textul lui Samuil Micu-Clain intitulat *Cătră cititoriu* conține neologisme:

IDIOTISM, din fr. *idiotisme*. „Aceasta easte pricina întunecării întru unele locuri, că foarte anevoie easte luminat și cu chiiar înțeles de pre o limbă a tălmăci pre altă limbă, nici un cuvânt adăogând și țiind *idiotismii* limbii ceii dintâiu, că fieștecare limbă are osibiți ai săi *idiotismii*“¹⁸. Utilizarea acestui neologism indică formația filologică, lingvistică, a lui Samuil Micu și recunoașterea dificultății întâmpinate în activitatea de traducere. Adrian Marino subliniază faptul că Samuil Micu, referindu-se la idiotismele limbii, aduce în discuție pentru prima dată la noi problema geniului limbii¹⁹.

PARALELĂ, de origine multiplă (lat. *parallelus*, it. *parallelo*, fr. *parallèle*, germ. *Parallele* și ngr.). „Încă, pentru mai bun înțeles, o au luminat pre unele locuri și cu note și însemnări dedesupt puse și pre de laturi, cu *paraleale* sau însemnarea locurilor unde în *Sfânta Scriptură* despre acel lucru să mai află scris, precum și la începutul fiștecărui capitol, cu tâlc, care pre scurt spune ce să cuprinde întru același capitol [...]“²⁰.

În *Cuvânt înainte la Sfânta Scriptură*, text care a fost atribuit episcopului Ioan Bob, sunt prezente foarte multe neologisme. Acestea sunt utilizate cu consecvență de către autorul *Cuvântului înainte*.

CONSENS, din lat. *consensus*. „Și cu adevărat și cărțile altor scriitori, carii nu au fost de la Dumnezeu însuflați, nu de airea le știm și le creadem, că sânt ale acelor ale căroră nume le poartă, fără numai din *consensul* oamenilor celor ce pre vremile acealea când s-au scris, sau curând aproape, au trăit, carii cu o gură zic că sânt aceale scrisori ale acelora a căroră nume le poartă“²¹; „Mărturisim noi că amândouo mărturisirile, adecă cea dinlăuntru, carea vine de la Sfântul Duh, și cea din afară carea easte *consensul* besearicii și învățătura cea de pururea, trebuie împreună să se unească“²².

¹⁸ *Biblia*, ed. cit., p. 17.

¹⁹ Vezi Adrian Marino, *Ilumiștii români și problema cultivării limbii*, I, II, în „Limba română”, XIII, 1964, nr. 5, 6, p. 575.

²⁰ *Biblia*, ed. cit., p. 17.

²¹ *Ibidem*, p. 23.

²² *Ibidem*, p. 25.

GENUIN, de origine lat. *genuinus*. „Acestea sânt toate cărțile ceale adevărate și *ghenuine* ale *Sfintei Scripturi*, care Sfânta Sobornicească și Apostolească besearică de Dumnezeu însuflăte le cunoaște și le ține”²³.

ORGAN, de origine multiplă (lat. *organum*, fr. *organe*, it. *organo*, germ. *Organ*, ngr., rus.). „Scriitorii, carii în osibite vremi au scris aceste cărți, de la același Duh fiind insuflați, cu aceeași întocmire a graiului au scris, îndemnând spre faptele ceale bune și îngrozind de cătră ceale reale, nu cu temeri grăind, ca cum s-ar îndoi, și cu stătornicie și cu îndrăzneală, nici o îndoială având de credința Sa, ca niște *organe* și slujitori a Sfântului Duh”²⁴.

PARANTEZĂ, de origine multiplă (lat. *parenthesis*, fr. *paranthèse*, germ. *Parenthese*, ngr.). „Drept aceea, deaca *parentesele*, deaca însămnrările ceale de la margini au întrat în *Sfânta Scriptură*, deaca rândul vremilor aorea să veade turburat și mutat, ori pentru că mai înainte să spun unele lucruri, ori pentru că să poftoresc, ci acesteia nimic în întregimea și din curățeniia și adevărul *Sfintelor Cărți* nu scad”²⁵.

În concepția lui Samuil Micu, cuvintele străine nu sunt destinate omului simplu: „Nu se cade să mestecăm cuvinte străine în limba românească, adică nemțești sau ungurești sau turcești sau slavonești sau dintr-alte limbi, mai ales când vorbim cu cei proști”²⁶. *Străin* însemna, în general, cuvintele de origine nelatină. Această atitudine nu este puristă, fiindcă se face referire din nou la principiul accesibilității.

Samuil Micu-Clain a dovedit un „simț excepțional pentru genuitatea limbii române”²⁷. Situația lexicului propus de Samuil Micu-Clain în *Biblia de la Blaj* este similară celorlalte scrieri ale sale. „Măcar că este în puterea noastră ca orice lucru cu ce cuvânt vom voi să-l însemnăm. Tot nu să cade fără socoteală și fără de lipsă să amestecăm cuvinte noao când vorbim cu alții, de voim ca să nu răză oamenii”²⁸.

Aceste pagini și-au propus să analizeze modul în care *Biblia de la Blaj* a fost influențată de mișcarea (manifestată în epoca respectivă) de orientare a limbii și a culturii române spre Occidentul latino-roman. Cercetarea s-a limitat

²³ *Ibidem*, p. 17.

²⁴ *Ibidem*, p. 20-11.

²⁵ *Ibidem*, p. 23.

²⁶ *Ibidem*, p. 376.

²⁷ Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*. Ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Editura Științifică, 1966, p. 137.

²⁸ Samuil Micu, în *lucr. cit.*, p. 68.

la analiza lexicului *Bibliei de la Blaj*, fără a se referi la elemente de natură fonetică, morfologică și sintactică, care apar în acest text. Interpretarea nu s-a centrat numai asupra cuvintelor ce fac parte din terminologia religioasă, ci a inclus toate elementele lexicale din text.

S-a insistat asupra prezenței neologismelor de origine latino-romanică, în mod diferențiat, în această variantă a Bibliei, adică neologisme folosite de Samuil Micu-Clain, traducătorul Bibliei, fie în textul biblic, fie în prefața destinată cititorului și semnată de el, sau neologisme existente în *Cuvântul înainte la Sfânta Scriptură*, text a cărui paternitate este controversată. Chiar acest text (*Cuvânt înainte la Sfânta Scriptură*) conține, raportat la dimensiunea textului, un număr mai mare de neologisme. Aceste neologisme (împrumuturi din limbile latino-romanice) au fost interpretate, cu ajutorul dicționarelor și printr-o analiză comparativă cu o altă ediție a *Bibliei*. În acest sens, au fost descoperite neologisme care au fost introduse în limba română chiar în perioada respectivă, acestea fiind, cu atât mai mult, rare pentru un text religios, sau neologisme care existau deja în limbă, dar care se caracterizau prin ocurență rară, în *Biblie* sau în alte texte de factură religioasă.

O concluzie importantă este că influența latină și romanică asupra *Bibliei de la Blaj* este moderată și pertinentă, în acord cu concepția lingvistică și cu activitatea desfășurată de majoritatea reprezentanților Școlii Ardelene.

ABREVIERI

B1795 = *Biblia de la Blaj*, 1795. Ediție jubiliară. Cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000.

B1688 = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești, retipărită după 300 de ani în facsimil și cu aprobarea Sfântului Sinod, această ediție văzând acum, din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1997.

LB = *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat, seu: Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budae, 1825.

- DA = *Dicționarul limbii române*, [publicat de Academia Română], București, 1913 ș.u.
DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. București, 1965 ș.u.
DN = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei, 1986.
MDN = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, București, Saeculum, 2000.
MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Bahner, Werner, *Problemele îmbogățirii lexicale în cadrul Școlii Ardelene raportate la mediul european din secolul al XVIII-lea*, în „Limba română“, XXVI, 1977, nr. 2, p. 193-197.
- Blaga, Lucian, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*. Ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Editura Științifică, 1966.
- David, Doina, *Sinteze de limbă literară*, vol. I., Timișoara, T. U. T., 1984.
- Macrea, Dimitrie, *Samuil Micu*, în „Limba română“, V, 1956, nr. 3, p. 5-16.
- Marino, Adrian, *Ilumiștii români și problema cultivării limbii*, I, II, în „Limba română“, XIII, 1964, nr. 5, 6, p. 571-586.
- Munteanu, Ștefan, Țăra, Vasile D., *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- Niculescu, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 2. *Contribuții socio-culturale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- Oancea, Ileana, *Romanitate și istorie. Epistemă clasică și literarizare*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Pușcariu, Sextil, *Limba română*. I. *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, Regele "Carol I", 1940.
- Radu, Dumitru Gh., *Cartea bisericească — factor de promovare a unității spirituale, lingvistice și culturale naționale și a poporului român*, „Biserica Ortodoxă Română“, XCVII, 1979, nr. 3-4, p. 365-404.
- Rosetti, Alexandru, Cazacu, Boris, Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*. I. *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-lea, București, Editura Minerva, 1971.
- Școala Ardeleană*, vol. I-III. Ediție critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv și note finale de Romul Munteanu, București, Albatros, 1970.

Școala Ardeleană, vol. I-IV. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu.
Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, București, Editura
Minerva, 1983.

Țăra, Vasile D., *Despre „reromanizarea“ limbii române literare*, AUI, tom.
XXVIII-XIX, 1982/1983, p. 173-177.